

شناسایی و تبیین الگوی مفهومی نظارت و بازرسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

اویس ترابی^۱

سال اول
بهار ۱۴۰۲

علمی-پژوهشی

تاریخ دریافت
۱۴۰۱/۰۸/۲۳
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۱/۱۲/۰۵

صص: ۱۲۵-۱۰۹

چکیده

زمینه و هدف: یکی از اصلی‌ترین ضرورت‌های رشد و پیشرفت هر جامعه‌ای، توجه دائمی به سه رکن تربیت مدیران کارآمد، وجود قوانین و مقررات سیستمی صحیح و همچنین موضوع نظارت و بازرسی صحیح و دقیق است که در همین راستا امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در بیانات و سخنرانی‌های خود با نهادهای مختلف نظارت و بازرسی در کشور، به تبیین مفهوم و چارچوب آن پرداخته‌اند. هدف این پژوهش، شناسایی و تبیین الگوی نظارت و بازرسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) می‌باشد. روش: این پژوهش از لحاظ فلسفه پژوهش، پژوهشی تفسیری و از لحاظ هدف، پژوهشی اکتشافی است. راهبرد پژوهش، کیفی و از روش تحلیل مضمون بهره می‌برد. در نهایت شیوه گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای با ابزار فیش‌برداری و رجوع به منابع دست‌اول بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) بوده است. جامعه آماری آن، مجموع بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) از تاریخ ۱۶ خرداد ۱۳۶۸ تا ۲۵ خردادماه ۱۴۰۱ در موضوعات مرتبط با پژوهش، مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها و نتیجه‌گیری: با بررسی و تحلیل یافته‌ها، در نهایت ۶ مضمون سازمان‌دهنده ذیل مضمون فراگیر نظارت و بازرسی شناسایی شد که عبارتند از: اهداف نظارت و بازرسی؛ مراجع نظارت و بازرسی؛ انواع نظارت و بازرسی؛ نتایج و پیامدهای نظارت و بازرسی؛ ویژگی‌های نظارت و بازرسی و ویژگی‌های بازرسی. در پیاده‌سازی و نام‌گذاری مضامین، از نرم‌افزار مکس کیودا و جهت ترسیم شبکه مضامین از نرم‌افزار «ایکس ماینند مپ» استفاده شده است. الگوی نهایی نظارت و بازرسی، می‌تواند گام مؤثری در ارزیابی واقعی در کشور بردارد.

کلید واژه‌ها: الگوی مفهومی، طراحی الگوی مفهومی، امام خامنه‌ای، نظارت، بازرسی.

۱. استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و برنامه ریزی راهبردی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

مقدمه

یکی از اصلی‌ترین آموزه‌های وحیانی درباره معاد و روز قیامت، نظارت و حسابرسی بر اعمال است. در قرآن کریم، چنان به‌طور واضح این موضوع تبیین شده است؛ که جای هیچ‌گونه شک و شبه‌ای را باقی نمی‌گذارد. به‌عنوان نمونه خداوند در آیه شریفه ۴۰ سوره رعد می‌فرماید ﴿و اگر پاره‌ای از مجازات‌ها را که به آنها وعده می‌دهیم به تو نشان دهیم، یا (پیش از فرا رسیدن این مجازات‌ها) تو را بمی‌رانیم، در هر حال تو فقط مأمور ابلاغ هستی؛ و حساب (آنها) برماست﴾. و یا در آیه شریفه ۱۱۳ شعراء ﴿إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي ۖ لَوْ تَشْعُرُونَ﴾ حساب آنها تنها با پروردگار من است اگر شما می‌فهمیدید! و در بسیاری از آیات شریفه دیگر، به‌عناوین مختلفی مانند نشان دادن اعمال (زلزله، آیه ۶)، حساب و کتاب اعمال (اسراء، آیه ۱۴؛ حاقه، آیات ۲۵ و ۲۶)، حضور اعمال (کهف، آیه ۴۹) و... به این موضوع اشاره شده است. همچنین خداوند در قرآن کریم در مورد کیفیت و نحوه ارزیابی و حسابرسی اعمال می‌فرماید: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ (۷) و ﴿مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (۸) پس هر کس هم وزن ذره‌ای کار خیر انجام دهد؛ آن را می‌بیند و هر کس هم وزن ذره‌ای کار بد کرده، آن را می‌بیند!

درواقع، هرکسی ذره‌ای هم، کار نیک و یا بد انجام دهد مورد ارزیابی و حسابرسی الهی قرار خواهد گرفت. در نتیجه، این الگوی الهی به ما نشان می‌دهد که نظارت و بازرسی افراد و سازمان‌ها، جز لاینفک این جهان و سیستم اندرونی آن بوده و همواره باید به این موضوع توجه ویژه نمود. همچنین در همین راستا، مقام معظم رهبری در تبیین ضرورت نظارت و بازرسی بر هر مجموعه انسانی تصریح کردند: «هر انسانی بجز معصومین، در معرض لغزش و خطا قرار دارد که البته هر قدر رتبه کاری و حساسیت شغلی انسان بیشتر باشد، این لغزش خطرناک‌تر و گاه هلاکت بار است. بنابراین باید همیشه ناظری بر کارها و فعالیت‌های انسان وجود داشته باشد». ایشان در همین زمینه افزودند: «نظارت درونی و احساس حضور در محضر حق، مانع از تخلف انسان‌ها می‌شود. اما این عامل در همه انسان‌ها و به قدر کافی وجود ندارد. بنابراین نظارت بیرونی از اهم مسائل تمامی جوامع بشری است». (دیدار مسئولان سازمان بازرسی با رهبر انقلاب، ۱۳۷۵/۱۲/۰۶).

امروزه سازمان‌ها، با توجه به سرعت تغییرات فناورانه و محیطی، با چالش‌ها و تهدیدات فزاینده ای روبرو هستند که در جهت حفظ و ارتقا خود، بیش از گذشته نیازمند حسابرسی از عملکرد خود هستند در واقع بررسی صحیح و واقعی عملکرد است که سازمان‌ها را از غفلت‌های راهبردی و اساسی آگاه می‌نماید.

اینک سؤال این است که ابعاد و مؤلفه‌های نظارت و بازرسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) چیست؟ این ابعاد و مؤلفه‌ها در قالب چه الگوی مفهومی قابل تدوین می‌باشد؟ برای پاسخ به این سؤالات، با استفاده از روش تحلیل مضمون^۱، مجموع بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از تاریخ ۱۶ خرداد ۱۳۶۸ تا ۲۵ خرداد ۱۴۰۱ مورد بررسی قرار گرفته است.

ادبیات نظری

نظارت

واژه نظارت در المعجم المقابیس الغه این گونه تعریف شده است "نظارت از ماده نظر است که به معنای نظر افکندن و تامل و دقت در امری است. نظر به معنای تامل در چیزی و معاینه کردن آن نیز است". در فرهنگ لغت، نظارت در عربی به معنای زیرکی و فراست و در فارسی به معنای نظاره، نظر کردن و نگریستن می‌باشد. همچنین نظارت را عمل ناظر، و ناظر را به معنای کسی که بر کار دیگری نظارت می‌کند؛ تا عمل او بطور صحیح صورت گیرد معنا می‌کنند (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۱). در علم مدیریت، نظارت به مفهوم زمینه سازی اطلاعات جهت اثر بخشی مدیریت و یکی از وظایف اصلی هر مدیری می‌باشد.

البته تاکنون، تعاریف مختلفی از نظارت تاکنون ارائه شده است در برخی تعاریف نظارت فعالیت است که باید‌ها را با هست‌ها و مطلوب‌ها را با موجودها مقایسه می‌نماید که این مفهوم در بسیاری از تعاریف، مورد تاکید می‌باشد. نظارت عبارت است از سنجش و اصلاح عملکرد برای حصول اطمینان از دستیابی به هدف‌های سازمانی. نظارت به بررسی مستمر به منظور کنترل و راهبری فعالیت‌های سازمان و کارکنان در اجرای درست خطی مشی‌ها و برنامه‌های ابلاغی، اطلاق می‌گردد. برخی از نظریه پردازان نیز اعتقاد دارند که نظارت چیزی جز ارسال

1. Thematic Analysis

پیام‌هایی که به طور موثر رفتار گیرنده پیام را تغییر دهد نیست و به عبارت دیگر تلاش منظمی برای نیل به اهداف استاندارد، بازخورد اطلاعات و مقایسه با استانداردهای تعیین شده است (رونق و رفیع زاده: ۱۳۹۲).

بازرسی

بازرسی در فرهنگ نامه معین به معنای تفتیش و کاری است که بازرس به عهده دارد و بازرس یعنی فردی که مامور رسیدگی به کارهای یک فرد یا موسسه می‌باشد. بازرسی یعنی رسیدگی به امر کارکنان دولت؛ به منظور احراز درستی و یا نادرستی عملکرد آنان می‌باشد (طبرسا، ۱۳۸۰). به طور خلاصه می‌توان گفت که بازرسی فرایند تحقیق علمی در مورد موضوع مورد بازرسی به همراه جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات است که این امور، کنترل را میسر می‌نماید. بازرس و سازمان بازرسی کننده به نوعی فعالیت‌های هدفمندی را براساس قانون و مأموریت خود، با هدف نظارت بر اجرای صحیح قوانین و نظارت بر حسن جریان امور انجام می‌دهند تا با تجزیه و تحلیل دقیق عملکرد گذشته و حال و تعیین دقیق و ریشه‌ای علل اختلاف و انحراف، اقدام اصلاحی ملزوم صورت پذیرد.

پیشینه تحقیق

در باب مفهوم نظارت و بازرسی و ابعاد و مؤلفه‌های آن از نگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) تاکنون تحقیق چندانی صورت نپذیرفته و تحقیقات انجام شده به بررسی بیانات ایشان در حوزه‌ای خاص مانند فرهنگی، منابع انسانی، مدیران و... پرداخته است؛ که در ادامه مهم‌ترین این تحقیقات به شرح زیر بیان می‌شود:

۱. نوری و یداللهی در سال ۱۳۹۸ در مقاله‌ای تحت عنوان «الگوی ارزیابی عملکرد منابع انسانی از دیدگاه مقام معظم رهبری» الگویی را از جنبه‌های اصول ارزیابی، فرایند ارزیابی، مراجع ارزیابی، نتایج ارزیابی، آثار و پیامدهای ارزیابی عملکرد دسته‌بندی کرده‌اند.

۲. جزینی (۱۳۹۲) در مقاله‌ی «ویژگی‌های نظام ارزیابی عملکرد ناجا مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)» به بررسی و شناسایی ویژگی‌های نظام ارزیابی عملکرد پرداخته و آن را در ده گروه دسته‌بندی کرده است. که عبارتند از: گزارش عملکرد، نظارت بر عملکرد، بازخورد عملکرد، آثار عملکرد، خودارزیابی، ویژگی‌های ارزیابی، کارکرد ارزیابی، اهمیت ارزیابی عملکرد، ارزیابی راهبردی و ویژگی‌های ارزیابی
۳. سلطانی و خانی در سال ۱۳۹۵ در مقاله‌ای خود تحت عنوان «استخراج معیارهای ارزیابی عملکرد دستگاه‌های فرهنگی مبتنی بر انتظارات و مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)» به مرور اندیشه معظم له در این حوزه پرداخته و در نهایت شاخص‌ها و معیارهای سنجش و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های فرهنگی را مشخص کرده اند. در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. مضامین سازمان‌دهنده این تحقیق عبارت است از: هدایت جامعه به سوی فرهنگ اسلامی و ارزش‌های انقلابی، تحکیم اعتقاد مردم به کارآمدی نظام اسلامی، تعالی فرهنگ عمومی، رویارویی با فرهنگ مهاجم، کارآمدی مدیریت فرهنگی کشور، استفاده از هنر در تعالی فرهنگ، هویت ملی ایرانی، خودباوری و تولید علم.

از آنجایی که این تحقیق، سابقه مشابه ندارد و با توجه به اهمیت موضوع نظارت و بازرسی و کاربرد این موضوع در اصلاح و بهبود فرایندها لذا با شناخت و فهم درست از مفهوم نظارت و بازرسی و چارچوب‌های اصلی آن، می‌توان درک بهتری از نظارت و بازرسی، پیدا نمود لذا لزوم نگاه جدی و جامع به مفهوم نظارت و بازرسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، می‌تواند تجربیات ارزشمندی در این زمینه ارائه نماید. از این جهت در این تحقیق در جهت درک درست و همه جانبه، به ارائه الگوی مفهومی نظارت و بازرسی آن‌هم منطبق بر منویات امام خامنه‌ای (مدظله العالی) پرداخته شده که باعث به دست آمدن چارچوب و اصول جامعی در این زمینه شده است.

روش‌شناسی تحقیق

حسب اقدامات صورت گرفته در این پژوهش، جهت‌گیری آن بنیادی و هدف آن، اکتشافی است؛ چراکه به دنبال استخراج الگوی مفهومی نظارت و بازرسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است. از لحاظ فلسفه پژوهش، پژوهشی تفسیری است زیرا با تفسیر و تحلیل داده‌ها، الگو به دست می‌آید. روش پژوهش، کیفی با رویکرد استقرایی یعنی رسیدن از جز به کل می‌باشد. همچنین در نهایت شیوه گردآوری داده، کتابخانه‌ای با ابزار گردآوری داده فیش برداری و رجوع به منابع دست اول بوده است. به این منظور با استفاده از کلمات کلیدی "نظارت"، "نظارت و بازرسی"، "بازرسی"، "ارزیابی" و "ارزیابی عملکرد" از میان مجموعه سخنرانی‌ها و بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مورد بررسی و فیش برداری قرار گرفته است. این پژوهش از راهبرد تحلیل مضمون و شبکه مضامین بهره می‌برد و در ادامه راهبرد پژوهش تشریح می‌شود:

یکی از روش‌های کارآمد تحقیقات کیفی، تحلیل مضمون است که هم‌اکنون به عنوان یک روش تحلیل، تجلیل و تعریف چندانی از آن نمی‌شود؛ چرا که این روش کمتر معرفی، ولی بیشتر استفاده شده است. این بدان معنی است که تحلیل مضمون همانند روش‌های داده بنیاد و تحلیل گفتمان، می‌تواند تحلیل‌های معقولی را ارائه داده و به سوالات خاص تحقیق، پاسخ صحیحی بدهد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۹-۱۶۱).

روش تحلیل مضمون، در اصل مستقل از جایگاه نظری ویژه‌ای است و در طیف گسترده‌ای از روش‌های نظری قابل استفاده می‌باشد. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. در این روش داده‌های متنی و مختلف را می‌توان مورد تحلیل غنی و تفصیلی قرار داد. از این رو تحلیل مضمون، ابزار مناسب و مفیدی است که از آن می‌توان برای تحلیل حجم زیادی از داده‌های پیچیده، استفاده کرد (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶)؛

استفاده از شبکه مضامین^۱ نیز روش مناسبی در تحلیل مضمون است که آتراید-استیرلینگ^۲، آن را توسعه داده است. آنچه شبکه مضامین عرضه می‌کند نقشه‌ای شبیه تارنما به مثابه اصل سازمان‌دهنده و روش نمایش است. شبکه مضامین، بر اساس روندی مشخص، مضامین پایه^۳ (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان‌دهنده^۴ (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر^۵ (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) را نظام‌مند می‌کند؛ سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود. تحلیل شبکه مضامین، زمانی به اتمام می‌رسد که شبکه مضامین به حد رضایت بخشی رسیده باشد در این وضعیت، شبکه‌های مضامین رسم شده و مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. در واقع در این گام شبکه مضامین ترسیم می‌شود چون مضامین مربوطه جمع‌بندی شده است (نوول و همکاران^۶، ۲۰۱۷: ۵).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش از پژوهش، بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیرامون مفهوم نظارت و بازرسی مورد بررسی قرار گرفته است. پس از بررسی و تجزیه و تحلیل بیانات معظم له مبتنی بر روش بیان شده، در مجموع بیش از ۵۵ مضمون پایه استخراج شد که پس از مرور و یکپارچه کردن مضامین، در نهایت ۳۸ مضمون پایه به دست آمد. در اجرای تمامی مراحل روش تحلیل مضمون، از نرم‌افزار مکس کیودا^۷ جهت پیاده‌سازی و نام‌گذاری مضامین استفاده شده است. نمونه‌ای از نحوه استخراج مضمون پایه در جدول ۱ نشان داده شده است.

1. Thematic Network
2. Attride Stirling
3. Basic Themes
4. Organizing Themes
5. Global Themes
6. Nowell et al
7. MaxQda

جدول ۱. استخراج مضمون پایه

ردیف	منبع	متون اصلی
۱.	دیدار مسئولان سازمان بازرسی کل کشور با رهبر انقلاب ۱۳۸۲/۰۲/۰۱	تکیه بر کار کارشناسی، استفاده از عناصر کارآمد، بصیرت و دقت، تعیین شاخص‌های دقیق صحت و خطا به تناسب وظایف و ویژگی‌های دستگاه‌های مختلف، مراقبت از صحت عمل بازرسان، تقدم بازرسی پیشگیرانه بر بازرسی در مراحل بعد و توجه به بازرسی‌های ادواری و مستمر را از جمله لوازم حرکت صحیح سازمان بازرسی کل کشور دانستند.
۲.	دیدار مسئولان سازمان بازرسی با رهبر انقلاب ۱۳۷۵/۱۲/۰۶	نظارت درونی و احساس حضور در محضر حق، مانع از تخلف انسان‌ها می‌شود. اما این عامل در همه انسان‌ها و به قدر کافی وجود ندارد. بنابراین نظارت بیرونی از اهم مسائل تمامی جوامع بشری است. مقام معظم رهبری دقت و جامعیت در بازرسی و نظارت و صحت و امانت‌داری کامل در گزارش مشکلات را، از ویژگی‌های ضروری کار سازمان بازرسی کل کشور خواندند و افزودند: اگر با تضمین‌های قانونی به این گزارش‌ها ترتیب اثر داده شود، سلامتی دستگاه‌های کشور تضمین شده است.
۳.	بیانات در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیأت دولت ۱۳۸۰/۰۶/۰۵	از مجموعه مدیران ارشدتان گزارش بخواهید و به گزارش‌ها صددرصد اعتماد نکنید. لازم نیست ابراز بی اعتمادی کنید؛ اما در دلتان جایی برای بی‌اعتمادی بگذارید؛ چون باز هم تجربه ما می‌گوید که بسیاری از گزارش‌ها با واقعیت تطبیق نمی‌کند. آن مدیر بیچاره نمی‌داند؛ یک نفر آمده کاری کرده و کاغذی را روی میز لغزاند؛ او هم برداشته تحویل شما داده و شده گزارش مستند؛ در حالی که دستگاه بازرسی شما باید همیشه مراقب باشد. دستگاه بازرسی را از نزدیکترین‌ها انتخاب کنید. من، هم زمان ریاست جمهوری آقای هاشمی این نکته را به

ردیف	منبع	متون اصلی
		ایشان گفتم، هم به آقای خاتمی عرض کردم. به ایشان گفتم آقای علی خاتمی - برادران - را برای بازرسی بگذارید، که ایشان هم گذاشتند و چقدر هم خوب بود. باید نزدیک‌ترین آدم‌ها - خاطر جمع و صمیمی - را برای کار بازرسی گذاشت تا انسان ببیند چه می‌گذرد؛ یعنی غیر از گزارشی که از طریق معمول می‌آید، اطلاع دیگری هم وجود داشته باشد.
۴.	دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه با رهبر انقلاب ۱۳۹۶/۰۴/۱۲	لازمه‌ی پیشرفت کارها در دستگاه قضائی و ایجاد تلقی عمومی از قوه‌ی قضائیه به‌عنوان مجموعه‌ای «نجات‌بخش، امیدبخش و آرامش‌بخش» را، برخورد جدی با تخلفات دانستند و با قدردانی از اعزام بازرسان نامحسوس و ناشناس به شهرهای مختلف با هدف کشف و برخورد با تخلفات، افزودند: بازرسی‌ها را هر چه می‌توانید افزایش دهید و قوه‌ی قضائیه را از درون اصلاح کنید. برخورد و مجازات متخلفان و درعین‌حال، حفظ آبروی نزدیکان و اعضای خانواده‌ی آن‌ها، تأکید و خاطر نشان کردند: البته در جایی که آبروی نظام در معرض خطر است، حفظ آبروی نظام اسلامی مقدم و مهم‌تر است، زیرا مردم مسائل را می‌بینند و متوجه می‌شوند و نباید اینگونه احساس شود که قوه‌ی قضائیه با متخلفان قضائی، برخورد نمی‌کند.
۵.	بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه ۱۴۰۰/۰۴/۰۷	خب ما گزارش‌های مردمی زیادی داریم؛ یعنی هر روز یک یا دو جزوه‌ی گزارش مردمی و مانند اینها به بنده داده می‌شود و غالباً نگاه می‌کنم؛ شکایت‌هایی هست که ما این شکایت‌ها را غالباً می‌فرستیم برای قوه‌ی قضائیه. گاهی اوقات شکایت می‌شود که مثلاً فلان متهم مالی و مانند اینها با فلان عنصر

ردیف	منبع	متون اصلی
		داخل فلان دادگستری فلان شهر با هم ارتباط دارند، دستشان یکی است؛ یک گزارش این جوری [می‌رسد]. خوب ممکن است راست باشد، ممکن است دروغ باشد، اما مهم است. اینجا از آن جاهایی است که وقتی یک چنین گزارشی رسید، به نظر من فوراً بایستی بازرسی را فعال کنید و بفرستید بررسی کنید تحقیق کنید ببینید قضیه چیست؛ یعنی جزو چیزهایی است که مطلقاً بایستی با خوش بینی با آن برخورد کرد که مثلاً «نه آقا، ما فلانی را می‌شناسیم، این حرف [درست نیست]»؛ نخییر، دقیق بفرستید؛ این جزو آن مواردی است که مغتنم باید شمرد گزارش‌های این‌چنینی را.
۶.	خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۶۶/۱۰/۱۱	یعنی وقتی در جامعه احساس می‌شود که نظم موجود به کیفیتی است که یک عده‌ای پامال می‌شوند و حقوقشان تضییع می‌شود، اینجا آنجائی است که دولت باید از اختیارات خودش استفاده بکند و نگذارد که مستضعفان و مظلومان پامال بشوند و این همان اختیاراتی است که به دولت اسلامی داده شده؛ یعنی قدرت حاکمیت اسلام که باید با کنترل و نظارت همه‌ی فعالیت‌ها انجام بگیرد.

در گام بعد، باید پس از استخراج مضامین پایه، این مضامین را در مضمون‌های سازمان‌دهنده دسته‌بندی و سپس مضامین سازمان‌دهنده را در مضمون‌های فراگیر سازمان‌دهی کرد. در این تحقیق، ۶ مضمون سازمان‌دهنده ذیل مضمون فراگیر نظارت و بازرسی شناسایی شد که عبارتند از: اهداف نظارت و بازرسی؛ مراجع نظارت و بازرسی؛ انواع نظارت و بازرسی؛ نتایج و پیامدهای نظارت و بازرسی؛ ویژگی‌های نظارت و بازرسی و ویژگی‌های بازرسی؛ که ادامه این فرایند در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. مضامین مرتبط با مفهوم نظارت و بازرسی از نگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

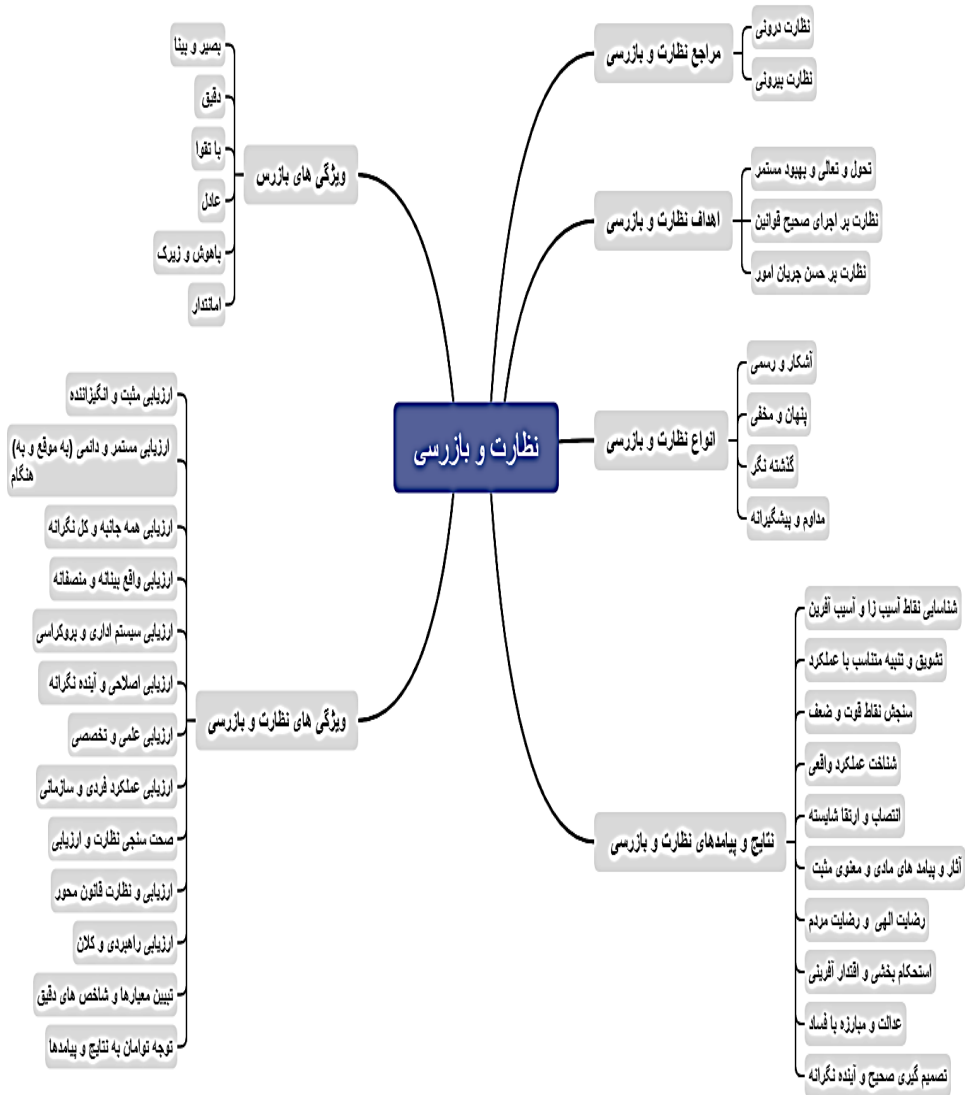
مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
نظارت و بازرسی	اهداف نظارت و بازرسی	تحول و تعالی و بهبود مستمر
		نظارت بر اجرای صحیح قوانین
		نظارت بر حسن جریان امور
	مراجع نظارت و بازرسی	نظارت درونی
		نظارت بیرونی
	انواع نظارت و بازرسی	آشکار و رسمی
		پنهان و مخفی
		گذشته نگر
		مداوم و پیشگیرانه
	نتایج و پیامدهای نظارت و بازرسی	شناسایی نقاط آسیب‌زا و آسیب‌آفرین
		تشویق و تنبیه متناسب با عملکرد
		سنجش نقاط قوت و ضعف
		شناخت عملکرد واقعی
		انتصاب و ارتقا شایسته
		آثار و پیامدهای مادی و معنوی مثبت
		رضایت الهی و رضایت مردم
		استحکام بخشی و اقتدار آفرینی
		عدالت و مبارزه با فساد
		تصمیم‌گیری صحیح و آینده‌نگرانه
	ویژگی‌های نظارت و بازرسی	ارزیابی مثبت و انگیزاننده
ارزیابی مستمر و دائمی (به موقع و به هنگام)		
ارزیابی همه‌جانبه و کل‌نگرانه		
ارزیابی واقع‌بینانه و منصفانه		
ارزیابی سیستم اداری و بروکراسی		
ارزیابی اصلاحی و آینده‌نگرانه		

مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
ارزیابی علمی و تخصصی		
ارزیابی عملکرد فردی و سازمانی		
صحت‌سنجی نظارت و ارزیابی		
ارزیابی و نظارت قانون‌محور		
ارزیابی راهبردی و کلان		
تبیین معیارها و شاخص‌های دقیق		
توجه توأمان به نتایج و پیامدها		
بصیر و بینا	ویژگی‌های بازرس	
دقیق		
با تقوا		
عادل		
باهوش و زیرک		
امانتدار		

پس از مراحل کدگذاری، شبکه مضامین زیر توسط نرم‌افزار ایکس مایند مپ^۱ ترسیم شد این نرم‌افزار برای کشیدن نقشه ذهنی^۲ بوده و در این زمینه کاربرد فراوانی دارد ایکس مایند مپ نرم‌افزاری کاربردی است که نقشه‌های ذهنی را به صورت گرافیکی و با تفهیم پذیری بالا ترسیم می‌نماید. ترسیم ایده‌ها و طرح‌ها به صورت گرافیکی باعث تجزیه و تحلیل آسان‌تر آن می‌گردد. از این نرم‌افزار در خلاصه‌سازی افکار، برنامه‌ریزی پروژه، برنامه‌ریزی اهداف و می‌توان استفاده کرد. الگوی مفهومی نظارت و بازرسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، در شکل ۱ قابل مشاهده می‌باشد.

1. X Mind Map

2. Mind Map

شکل ۱. الگوی مفهومی نظارت و بازرسی از دیدگاه امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

نتیجه‌گیری

تاکیدات آموزه‌های قرآن کریم، در مورد معاد و روز قیامت، بیانگر این موضوع می‌باشد که نظارت و حسابرسی اعمال، قطعی بوده و جای هیچ‌گونه شکی را باقی نمی‌گذارد. همچنین مولای متقیان علی (ع) در نهج البلاغه از ناظران و بازرسان به عنوان عیون (چشم‌های) نظام اسلامی یاد میکنند و تاکید می‌نمایند:

«سپس در امور کارگزاران حکومت دقت کن و آنان را پس از آزمایش به کار گیر، از راه هوا و هوس و خود رأیی آنان را به کار گردانی مگمار، زیرا هوا و هوس و خود رأیی جامع همه شعبه‌های ستم و خیانت است. به کارهایشان رسیدگی کن و جاسوسانی از اهل راستی و وفا بر آنان بگمار، زیرا بازرسی پنهانی تو از کارهای آنان، سبب امانت داری ایشان و مدارای با رعیت است» (نامه ۵۳ نهج البلاغه).

در واقع می‌توان گفت یکی از اصلی‌ترین ضرورت‌های پیشگیری از مشکلات و حرکت در مسیر درست هر جامعه‌ای، توجه دائمی به موضوع نظارت و بازرسی با هدف اصلاح و بهبود آن است اما این دستاوردها زمانی حاصل می‌شود که شناخت درست و جامعی از نظارت و بازرسی مطلوب وجود داشته باشد. در غیر این صورت، نظارت ظاهری و شکلی، جای نظارت دقیق و ریشه‌ای را خواهد گرفت. در همین راستا در این مقاله به بررسی بیانات و استخراج الگوی مفهومی نظارت و بازرسی از دیدگاه امام خامنه‌ای^(مدظله العالی) پرداخته شده است. در نتیجه، پس از استخراج اولیه ۵۵ مضمون پایه و مرور و یکپارچه‌سازی مضامین پایه، در ۳۸ مضمون پایه، این مضامین در ۶ مضمون سازمان‌دهنده ذیل مضمون فراگیر نظارت و بازرسی سازمان‌دهی شد.

* شش مضمون سازمان‌دهنده عبارتند از:

- ۱- اهداف نظارت و بازرسی، ۲- مراجع نظارت و بازرسی، ۳- انواع نظارت و بازرسی، ۴- نتایج و پیامدهای نظارت و بازرسی، ۵- ویژگی‌های نظارت و بازرسی و ۶- ویژگی‌های بازرس.

انجام نظارت و بازرسی صحیح در کشور، باهدف تحول و تعالی، نظارت بر اجرای صحیح قوانین، نظارت بر حسن جریان امور و همچنین تصمیم‌گیری صحیح برای آینده، نیازمند توجه و رعایت اصول صحیح و چارچوب‌های نظارت و بازرسی علی‌الخصوص مبتنی بر بیانات مقام عظمای ولایت است. همان‌طور که از یافته‌های این تحقیق به‌دست آمد همه دست‌اندرکاران نظارت و بازرسی در کشور ابتدا باید با اهداف نظارت و بازرسی به درستی آشنا باشند. چراکه در سالیان گذشته، نگاه جزنگرانه و سطحی، موردی و گذشته‌نگر به نظارت و بازرسی، آسیب‌هایی را به همراه داشته است. در مرحله بعدی با توجه به وجود انواع نظارت و بازرسی، استفاده از روش‌های مختلف در نظارت و بازرسی پیشنهاد می‌شود. برای داشتن یک نظارت و بازرسی موثر، توجه به ویژگی‌های بازرسان و ویژگی‌های نظارت و بازرسی بسیار مهم بوده و نقش به‌سزایی در اثربخشی و کارایی نظارت و بازرسی ایفا می‌نماید. درنهایت، انجام نظارت و بازرسی باید با در نظر گرفتن، خروجی‌ها و پیامدها صورت پذیرد. همان‌طور که در قرآن کریم خداوند می‌فرماید پرونده برخی اعمال انسان، حتی با مرگ هم بسته نمی‌شود و امکان دارد بر اعمال نیک و بد آن، افزوده و یا از آن‌ها کاسته شود. در همین راستا عدم توجه به خروجی و پیامدهای عملکرد، می‌تواند بخشی از هزینه و تلاش در گام‌های قبلی را کم اثر نماید.

همچنین به محققین و پژوهشگران بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود:

۱. با توجه به چارچوب و الگوی مفهومی، نسبت به تدوین آیین‌نامه و دستورالعمل‌های مرتبط با بیانات معظم له اقدام شود.
۲. پژوهشی با عنوان ویژگی‌های ناظر و یا بازرس از دیدگاه معظم له صورت پذیرد.
۳. در ارزیابی‌ها به ارزیابی‌های راهبردی و محیطی و اقدام براساس آینده توجه ویژه شود.
۴. ارزیابی عملکرد از دیدگاه قرآن و احادیث و روایات مورد تحقیق قرار گیرد.
۵. در طراحی نظام‌های ارزیابی عملکرد از الگوی بیان شده به‌عنوان مبانی و چارچوب کار بهره گرفته شود.

۶. نظام ارتقا شغلی، پرداخت حقوق و مزایا، تفویض اختیار مدیران و کارکنان، با در نظر گرفتن عملکرد سازمانی آنان باشد.
۷. نسبت به شناسایی شاخص های کلیدی عملکرد (عمومی: توانمندسازها و اختصاصی: نتایج کلیدی و برنامه ها) در حوزه های مختلف با دارا بودن ویژگی متقن بودن و غیر سلیقه ای و ترجیحاً سامانه ای و هوشمند، بهره گرفته شود.
۸. در برنامه تفصیلی دوره های آموزشی مرتبط، از این الگو استفاده شود.

فهرست منابع

- [۱] قرآن کریم، ترجمه محسن قرائتی
- [۲] نهج البلاغه. ترجمه دشتی
- [۳] خامنه‌ای، سید علی. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله العظمی خامنه‌ای به نشانی: <https://farsi.khamenei.ir>
- [۴] جزینی، علیرضا (۱۳۹۲). ویژگی‌های نظام ارزیابی عملکرد ناجا مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی). نشریه نظارت و بازرسی. شماره ۲۶.
- [۵] جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۱)، مسوط در ترمینولوژی حقوق، گنج دانش، تهران
- [۶] خانی، علی؛ سلطانی، محمدرضا (۱۳۹۵). استخراج معیارهای ارزیابی عملکرد دستگاه‌های فرهنگی مبتنی بر انتظارات و مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله العالی). فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی، سال ۲۴، شماره ۲.
- [۷] رونق، یوسف، رفیع زاده علالدین (۱۳۹۲). مدیریت و ارزیابی عملکرد با رویکرد علمی - کاربردی (سازمان، مدیران و کارکنان). ناشر فرمنش. تهران.
- [۸] طبرسا، غلامعلی (۱۳۸۰)، مجموعه مقالات دومین همایش نظارت و بازرسی کشور. انتشارات یازمان بازرسی کل کشور. تهران. چاپ اول.
- [۹] عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داد‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، پاییز و زمستان، شماره پیاپی ۱۰، ۱۵۱-۱۹۸.
- [۱۰] نوری، اکبر؛ یداللهی، رضا (۱۳۹۸). الگوی ارزیابی عملکرد منابع انسانی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک. سال هفده، شماره ۷.
- [11] Braun, V. & Clarke, V. (2006), "Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2. 77-101.
- [12] Nowell, Lorelli; Norris, Jill; White, Deborah; and Moules, Nancy. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16, 1-13. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>

